

УВОЂЕЊЕ МЕЂУНАРОДНОГ СИСТЕМА МЈЕРА У ЦРНОЈ ГОРИ

О увођењу међународног система мјера у Црној Гори није до сада било обимнијег рада, осим кратких лексикографских написа и узгредних навода у појединим лексиконима, енциклопедијама, историјама и слично, који су давали погрешне или непотпуне податке о томе.¹

Служећи се извесном изворном грађом, ми ћемо дати приказ увођења тог система почев од 80-тих година прошлога до краја прве деценије овога вијека, који процес је текао постепено, како су за то сазријевали историјски и економски услови. Али прије него што изложимо услове и начин увођења тих мјера у Црној Гори, осврнућемо се укратко на развој и утврђивање система мјера у доба настајања и учвршћења капиталистичких производних односа у Европи.

Период од XVI до XVIII вијека бременит је великим револуционарним преокретима који су довели до обарања феудализма као свјетског система и побједи капитализма (низоземска револуција од 1562—1581. г. као прва побједоносна буржоаска револуција, енглеска револуција од 1642—1648. г. и велика француска буржоаска револуција од 1789. године). То је епоха првобитне акумулације капитала, у којој је, захваљујући снажном напретку науке и технике, дошло крајем XVIII вијека до индустријске револуције, најприје у Енглеској, а затим постепено и у другим земљама. Битна карактеристика ове епохе је сте снажан и брз развој производних снага у свим гранама привредних дјелатности. Дошло је до изванредног развоја и модернизације саобраћаја, што је условило унапређење свјетске

¹ Кратки написи о увођењу међународног система мјера у Црној Гори објављени су у издањима:

— *Педесет година на престолу Црне Горе*, Цетиње 1910, 151 и 153: да је „од 1889. уведена такса на метрове“, „метрарина“ и да се „отпочело са радом на катастарским премјеравањима земље“ (априла 1910) и установљено катастарско одјељење при Министарству финансија;

— Драгмиле М. Бошковић, *О мјерама*, у часопису „Геометарски и геодетски гласник“, Београд 1940, св. за јануар—фебруар, стр. 50; „У Црној Гори у погледу мјера није ништа урађено“;

— *Енциклопедија Југославије*, Загреб 1965, стр. 74—75: „Црна Гора их је прихватила (нове мјере) око 1892. регулисавши контролну службу Правилником о мјерама и мјерачини из 1903“...

трговине и повезивање свјетског тржишта, даљи пораст производње и подјелу рада на свјетском плану.

Формирање свјетског капиталистичког тржишта и велики пораст свјетске трговине ломили су релативну изолованост земаља, карактеристичну за претходни феудални поредак, и увлачили их у свјетска економска и политичка збивања.

При таквом стању привреде, науке и технике, стари народни систем мјера постао је кочница у међународној размјени и сарадњи, чиме је ово питање попримило и своју политичку димензију. Без заједничких, универзалних мјера, постала је незаамислива и најелементарнија размјена добара, као што нијесу могли доћи до изражаја захтјеви савремене производње што се тиче стандарда, квалитета робе, љепоте производа, замјене дјелова, усавршавање типова и модела, нити провођење контроле мјера. Нарочито су људи од науке брзо дошли до сазнања да је даљи напредак науке немогућ, као ни њена примјена, без универзалних мјерних јединица, односно универзалних исказа и саопштавања резултата науке ради њихове општечовјечанске доступности. Зато су прве идеје о реформи система мјера дали људи од науке.

Идеја о увођењу јединственог система мјера и тегова најприје је сазрела у Француској крајем XVII вијека, када су њени људи од науке били забављени операцијама великог обима да измјере димензије наше планете, што би допринијело утврђивању њеног облика и обима. Од њих је дошла и идеја о основним јединицама за дужину (метар) и тежину (килограм) и њиховој децималној подјели. Предложено је да се из Земљине величине извуче основна мјера која ће се својим поријеклом и осталим особинама наметнути као природна, неуништива и у свако доба приступачна провјери и репродукцији, чиме се „ничија национална сујета није могла осјетити повријеђеном“.²

Послије више предлога и мјерења, француска Народна скупштина је 26. марта 1791. објавила декрет о томе да је одлучила:

1. — да се, као основа новог система мјера усвоји четвртина Земљина меридијана;
2. — да се за одређивање те основе поново премјери лук меридијана од Денкерка до Барселоне;
3. — да Академија наука именује чланове који ће извршити ова мјерења и споризумјети се са Шпанијом о мјерењима која треба да се обаве на њеној територији“.³

Академија је без одлагања именовала научнике Делаμβера и Мешена за извршење геодетских и астрономских радова (и они су почели мјерења 25. јуна 1792. године а завршили рад почетком октобра 1798. године). Одређивање јединице те-

² Војислав Мишковић, *Историјат поријекла метарског система*, (у означеној књизи Галерије САНУ), Београд 1974, стр. 8.

³ Војислав В. Мишковић, *op. cit.*, страна 10.

жине стављено је у задатак научницима Борди, Хају и Прону (који су о свом раду поднијели извјештај 21. маја 1799. године).

Коначно је законом од 10. децембра 1799. године утврђена вриједност метра и килограма, као основних јединица, и он гласи:

„Члан 1: Привремено утврђена дужина метра од три стопе, једанаест линија и четрдесет четири хиљадитих законом од 1. августа 1793. и 18. жерминала г. III (17. априла 1795) опозива се и не важи више. Поменута дужина која представља десетмилионити дио Земљина меридијана, између сјеверног пола и екватора, коначно је утврђена, у свом односу према ранијим мјерама, на три стопе, једанаест линија, двије стотине деведесет шест хиљадитих;

Члан 2: Метар и килограм од платине, предати 4. месидора г. VII (22. јуна 1799) од стране Националног института наука и умјетности законодавном тијелу, важе као коначни узорци мјера за дужину и тежину у читавој Републици. Консуларној комисији биће издате њихове тачне копије, које ће служити за израду нових мјера и нових тегова;

Члан 4: Биће изливена медаља која ће бити предата будућим покољењима, да се обиљежи споха у којој је Метарски систем био доведен до свог савршенства и операција на којој почива.

На главној страни медаље стајаће натпис: „Свим временима и свим народима“, а поред тога и натпис: „Француска република Година VIII“ (1799)“.

Потписани су предсједник Буле и секретари Беранж и Лидо.

Након свих тих операција дужина метра је утврђена на 443 париске линије и 296 хиљадитих дјелова перуанског хвата (40-милионити дио париског меридијана), а тежина килограма, у празном простору, на 18827 зрна (за еталон масе израђен је тег једнак маси кубног дециметра воде).

„Архивски метар“ и „архивски килограм“ предати су 22. јуна на чување Државној архиви у Паризу.

Потреба за универзалним исказима и истим научним називима приморала је, првенствено научнике осталих земаља, да прихвате француски децимални систем мјера за дужине и тежине, најједноставнији и најпрактичнији од свих дотадашњих. Томе је увелико допринијела и Прва међународна изложба у Лондону 1851. године, на којој се свијет суочио са обиљем производа из свих крајева свијета чије су карактеристике изражаване шароликим мноштвом разноразних јединица.

На иницијативу Академије наука Русије и Француске, 8. августа 1870. одржана је у Паризу Међународна метарска конференција, на којој су прихваћени архивски метар и килограм као база будућег Међународног система јединица. У Паризу је

20. маја 1875. потписана Метарска конвенција и основан Међународни биро за тегове и мјере (Bureau International des Poids et Mesures) са сједиштем у павиљону Бретеј у Севру крај Париза, чији је задатак био да изради и сачува дефинитивне основне мјере и да са овима упоређује националне мјере које се предају појединим државама. Несумњиво, и овај орган је допринио развоју метарског система у свијету.

Међународни систем мјера прихваћен је постепено од велике већине земаља свијета (мада је у Енглеској уведен тек 1965, а у САД није ни данас).

Народи Југославије су у вријеме увођења метарског система били у границама четири разне државе. У областима под Турском тај систем је уведен по закону од 26. септембра 1869. (мада су се те мјере консеквентно почеле употребљавати на подручју Македоније и Косова тек после балканских ратова 1912/13. године). У Словенији, Истри, Далмацији и Боки ове мјере су примијењене кад и у Аустрији („Законом о мјерама и теговима“ од 23. јула 1872), у Србији („Законом о мјерама“) од 1/14. децембра 1873. године, у ужој Хрватској, Славонији, Војводини и у области града Ријеке од 17. априла 1874. године („Законским чланом VIII заједничкога Хрватско-Угарскога сабора об уведењу метарске мјере“, одн. за Хрватску и Славонију одлуком Хрватског сабора) и у Босни и Херцеговини (по „Закону о мјерама“) од 5. јула 1911. године. Једино је остала допуштена употреба морске миље у поморству.

*

Осамдесетих година прошлога вијека, када је у Србији и крајевима наше земље под Турском и Аустро-Угарском уведен међународни систем мјера, Црна Гора је све своје снаге усмјеравала на појачање војне снаге и одбрамбене моћи. Тек после успјешних ослободилачких ратова 1876—1878. године она је кренула на пут снажнијег привредног успона и учврстила свој међународни положај стекавши међународно-правни субјективитет (на Берлинском конгресу 1878). После тих ратова њена територија је више него удвостручена и заокружена, јер су ослобођени многи градови на чворним путним правцима, а уз то је добијен излаз на море, што је условило општи привредни напредак, политички и културни преображај земље. Никла су прва индустријска предузећа, оживио саобраћај изградњом путева на свим важнијим правцима и уређена пловидба по Скадарском језеру и низ Бојану, а у Бару започета градња пристаништа за пароброде. Приступило се исушењу Улцињског блата, диоби турских земаља у новоослобођеним крајевима и предузимању низа мјера за побољшање земљорадње и сточарства. Нове економске основе омогућиле су пуни развој домаћег трговачког капитала и његову потпуну доминацију у земљи, гдје већ продира и страни капитал (италијански, аустријски и енглески).

Ваља истаћи да је прије овога доба Црна Гора у трговини била окренута углавном преко Котора, а у Боки су, као што смо већ истакли, биле примијењене нове мјере (од јула 1872). У градовима који су ослобођени у ратовима 1876—1878. (Подгорица, Жабљак, Бар, Улцињ, Спуж, Никшић и Колшаин) привредни живот био је развијенији него у до тада слободним крајевима, а како је Турска још раније увела међународни систем мјера („Законом о увођењу метарског система“ од 26. септембра 1869) оне су већ примјењиване у тим градовима. И те околности су убрзале увођење нових мјера.

Тако су се стекли услови да и Црна Гора прихвати нове мјере, у народу зване „француске мјере“.

Да је задржавање старих мјера отежавало промет према Приморју и у новоослобођеним крајевима, односно градовима, видимо из једног писма које је „Управитељу Министарства финансије“ упутио 20. априла 1887. године окружни капетан из Подгорице (Јован Лазовић, један од првих наших пионира на пољу правне историје, који је, на молбу ондашњег министра правде у Црној Гори Валтазара Богишића, извршио попис арбанашког обичајног права и предао му 1. децембра 1894. године). То писмо гласи: „Би велико добро било кад би сте наредили да се у овој вароши уведе мјесто лакта метар, а мјесто кантара децимал, јер се због мјера највише давија догађа а с увођењем мјера и децимала бише престале и давије због мјера“.

Како су за ово већ биле извршене припреме, Министарство је истога дана дало одговор на писмо: „Односно новијех мјерах наредба је већ готова. Брзо ће се упутити на капетане.“⁴

Министарство финансија се још 3/16. фебруара 1887. год. обратило трговцима Шировићу и Дамјановићу у Трсту да им набаве и испоруче извјесне узорке нових мјера. Писмо гласи: „Са овим писмом јављамо Вам да би сте имали доброту набавит за Министарство финансије:

1. 4 добра и тачна децимала са потребитим тежинама до 500 кила сваки;

2. Сувише сљедеће мјере за течности и сухе материје:
 - ектолитар,
 - декалитар,
 - литар,
 - децилитар, и
 - центилитар,

или исте мјере у комате, више или мање, како се код Вас тамо исти овај француски систем у практику употребљава, и од сваке поједине врсте за течности пошљите нам по 20 комата.

Препоручујемо Вам да нам то у реду набавите и пошљете час пријед са рачуном да Вам пошљемо исплату“.⁵

⁴ Државни архив Цетиње (ДАЦ), Министарство финансија (МФ), 1887, 239.

⁵ ДАЦ, МФ, 1887, 87.

Министарство је 22. априла 1887. године издало наредбу о увођењу нових мјера, иза чијег текста слиједи табеларни преглед тих нових мјера. Наредба гласи:

„Државне мјере

Досадања разноврсност мјера по Црној Гори проузроковала је многе збрке и тешкоће у трговини. Народ их не може разликовати нити се с њима упознати, јер разлику налази не само у поједине вароши но и код појединијех трговаца.

Врата су отворена свакојакијем злоупотребама којијема није могуће стати на крај. За избјећи досадањи неред и на мјесто тешкоће и збрке увести лакоћу и јасност у трговини, неопходно је нужно поставити јединство у мјерама и усвојити оне с којима се већ готово цијела Јевропа служи.

Од 1. Јануара 1888. Влада Његовог Височанства усвојиће француске мјере за законите мјере у Књажевини, услијед чега наређује се финансијалним и племенским капетанима да настојавају да у варошима и по племенима трговци добаве у течају ове године поменуте мјере, да се по њима што више продаје и куповице врше и да народ са истијема добро упознаду“.⁶

СЛИЈЕДЕЋЕ (ФРАНЦУСКЕ) МЕТАРСКЕ ТЕЖИНЕ И МЈЕРЕ ПОСТАЈУ

Име мјера	Вриједност мјера	Сравњивање досадашњих мјера са новијема
МЈЕРЕ ДУЖИНЕ		
Мириаметар	Десет хиљада метара	У један бечки елен има
Километар	Хиљаду метара	78 центиметара.
Хектометар	Стотину метара	У један бечки клафтер има
Декаметар	Десет метара	1 метар и 89 центиметара.
	Основна јединица. —	
Метар*	Десет милионски дио од четвртине земаљског меридијана	У једну бечку ногу има 31 центиметар и 1/2.
Дециметар	Десети дио од метра	У млетачки лакат (вунени) има 68 центиметара.
Центиметар	Стотински дио од метра	У млетачки лакат (свилени) има 64 центиметра.
Милиметар	Хиљадски дио од метра	
МЈЕРЕ САДРЖИНЕ		
за течности и сухе материје		
Килолитар	Хиљаду литара ¹	У један бечки стар има
Хектолитар	Стотину литара	61 француских литара.
Декалитар*	Десет литара	
Литар*	Кубични дециметар садржине	
Децилитар*	Десети дио од литра	
Центилитар	Стотински дио од литра	

¹ Не треба овдје због једнакости имена узети наше досадашње литре но литар једнога кубичнога дециметра садржине.

Број 240.

Цетиње, 22. Априла 1887.

⁶ ДАЦ, МФ, 1887, 240.

Наредбом су уведене нове мјере: за дужину, запремину („мјере садржине за течности и сухе материје“) и тежину. Нове мјере за површине уведене су нешто касније. Министарство финансија (у чију је надлежност спадала ова материја) издало је 21. августа 1887. године упутство „државним мјерачима“ да земљу у циљу утврђивања висине прихода ради плаћања „дације“ и даље мјере на стари начин („Понавља ти се строго прва наредба т.ј. да мјериш тачно рала, четвртине, осмине и шеснаестине, тако исто и за косе да свакојему домаћину уврстим у протокол по именице сваки комат земље и на спрема свакојега комата ону цифру коју мјера изнесе...“).⁷ Међутим, „на све куће у варошима, без разлике да ли се издају под кирију или не, па ма и сами сопственици у њима становали, уведена је у 1881. години такса од лактова, односно, од године 1889, метрова дужине кућа (лактарина или метрарина)...“⁸ Затим је уследило, од истог министарства, „Упутство за мјерење површина“ у 1890. години и друго допуњено издање у 1894. год, којима су уведене нове мјере за површине, и то: сантиар = 1 m^2 , као основна јединица; ар = 100 m^2 ; хектар = 10000 m^2 ; и

ЗАКОНИТЕ МЈЕРЕ У КЊАЖЕВИНИ ОД 1. ЈАНУАРА 1888. ГОДИНЕ

Име мјера	Вриједност мјера	Сравњивање досадашњих мјера са новијема
ТЕЖИНЕ		
Тонелата	Хиљаду килограма	У један бечки фунат има 560 грама.
Квинтал	Стотину килограма	У стотину бечкијех фуната или у једну центу има
Килограм*	Хиљаду грама. Тежина једног кубичнога дециметра воде,	56 килограма. У 100 ока има 143 килограма и 10 декаграма.
Хектограм*	Стотину грама	
Декаграм*	Десет грама	
Грам*	Тежина једног кубичнога центиметра воде	
Дециграм*	Десети дио од грама	
Центиграм*	Стотински дио од гр.	
Милиграм*	Хиљадински дио од грама	

* ПРИМЈЕДБА. Од свијех именованијех мјера довољно је за трговце да купи само оне према којијема је стављен крст — разумије се и децимал са мјерама од тежине.

МИНИСТАРСТВА ФИНАНСИЈЕ
КАНЦЕЛАРИЈА

⁷ ДАЦ, МФ, 1887, 575.

⁸ Педесет година на престолу Црне Горе, Цетиње 1910, 153.

од метра мање мјере: квадратни дециметар као стоти дио квадратног метра; квадратни сантиметар, као десетхиљадити дио квадратног метра, и квадратни милиметар, као милионски дио квадратног метра. На почетку Упутства, поред осталог, стоји: „имамо ми поред осталих мјера за дужину обично лакат, дочим је већ готово цијела Јевропа усвојила метар и остале метарске мјере као законите мјере. И наша је влада већ почетком године 1888. те нове француске мјере попримила, па с тога треба да и наши мјерачи не мјере дужине по сада више лактом но само метром. Тијем начином добиће површину премјериване земље не више у квадратним лактовима, већ у квадратним метрима“.⁹

У циљу контроле у примјени нових тежинских мјера, Министарство унутрашњих дјела је 11. новембра 1903. године издало „Правилник о мјерама и мјерачини“. Према његовим одредбама, „све што се у јавном саобраћају по пазарима, магацинима, млиновима и другим јавним мјестима продаје по мјери на кило, мора се подврћи мјерењу и наплати општинске мјерачине“ (чл. 1). На јавним мјестима мјерења су вршена само општинским мјерама или мјерама закупаца општинске мјерачине. Продавци у трговинама могли су вршити мјерења сопственим мјерама на размјерке до 20 kg без плаћања мјерачине, али су за то морали имати одобрење надлежне општинске управе и своје мјере подврћи прегледу једном годишње код посебно именоване комисије. Мјерачина је давана у закуп понудиоцу највеће цијене, о чему је закључиван уговор који је подношен на преглед и одобрење обласним управитељима. Закупник општинске мјерачине био је дужан: мјерење вршити по реду, бити на располагању сваком заинтересованом, мјерити свакоме једнако и право, наплаћивати мјерачину тачно према цјеновнику (који је дат у чл. 13 Правилника, тако да је цијена мјерења зависила од тежине), и бити учтив и услужан према свакоме (чл. 19). Све преступе у вези са мјерењем судио је надлежни општински суд, а у другом степену (по жалбама) обласни управитељ. Правилник је ступио на снагу 1. децембра 1903. године.¹⁰

Те исте године (10. новембра 1903) учињен је још један корак на оживотворењу новог система мјера; од Привредног одјељења Министарства унутрашњих дјела поднесен је Државном савјету предлог о увођењу катастра земљишта да би се „олакшало стање у земљорадњи и увео правичнији начин подјеле данка на земљу“. Предложено је: „да се одмах изабере научна комисија која би могла израдити пројект катастра, па по овом пројекту да се што прије земљиште црногорско премјери, подијели на класе и према томе импозира“.¹¹ Овај предлог није могао бити одмах прихваћен, већ тек седам година касније, а „први корак у томе погледу је извршење катастра зграда (ку-

⁹ Упутство за мјерење површина, Цетиње 1890. и 1894, стр. 44 и 58.

¹⁰ Правилник о мјерама и мјерачини, Цетиње 1903.

¹¹ Министарство унутрашњих дјела (МУД) — ДАЦ, 1913, 2117.

ћа) у смислу нарочито прописаног „Правилника за извршење катастра зграда“ од 30. марта 1910. г.¹² Почетком 1910. године установљено је при Министарству финансија катастарско одјељење и одобрена потребна средства „за извршење класификације и премјера земљишта“, па се „у мјесецу априлу отпочело са радом на катастарским премјеривањима земље“. Тако је примјена нових мјера била један од услова за пореску реформу, мада је установљење катастарских књига имало далекосежније посљедице, о чему се у једном службеном издању каже: „Са установом катастарских књига у Црној Гори, које ће имати да послуже у првом реду пореским циљевима, спојено је и практично увођење „баштинских књига“, што ће бити од велике користи по државу и грађане, јер ће се на једној страни створити већа сигурност у посједу непокретности, а на другој страни избјећи ће се маса спорова о својини, који су до сада у највећој мјери давали рада нашим судовима и стварали заваду међу парничарима“.¹³

Из изложеног произлази да је у примјени међународног система мјера Црна Гора ишла у корак са много развијенијим земљама, реагујући благовремено да се у смислу захтјева савременог развоја привреде, међународне трговине и научно-техничке сарадње нађу нове мјерљиве величине и методи који би тежили универзалном усвајању најпогоднијих јединица мјера и еталона. Та њена активност остала је у релацији ондашњих јединица међународног система мјера (метар, грам, литар и ар) који је тек доцније нарастао у мноштво других величина (физичких, хемијских, биолошких и сл.), појмова, дефиниција и мјерних поступака, онда када се Црна Гора већ била уклопила у заједницу југословенских народа.

Милован-Мушо Шћепановић

¹² Педесет година на престољу Црне Горе, Цетиње, 1910, стр. 153.

¹³ Исто, стр. 151 и 152.